

ABC
dobrego przygotowania homilii

Ks. Edward Wasilewski

ABC
dobrego przygotowania homilii

Tarnów 2017

Skład
Jan Zbigniew Słowiński

Korekta
Dorota Gołda

Projekt okładki
ks. Edward Wasilewski

Na okładce
Św. Paweł w więzieniu – Rembrandt

© by ks. Edward Wasilewski, Tarnów 2017

© by Wydawnictwo BIBLOS, Tarnów 2017

ISBN 978-83-7793-526-2

Druk
Poligrafia Wydawnictwa Biblos

Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej
Plac Katedralny 6, 33-100 Tarnów
tel. 14-621-27-77
fax: 14-622-40-40
e-mail: biblos@biblos.pl
www.biblos.pl

*Ojcu Świętemu Franciszkowi,
który nieustannie inspiruje
głosicieli słowa Bożego*

Wstęp

Papież Benedykt XVI, doceniając wagę właściwego przygotowania homilii, zwraca się z prośbą do kompetentnych władz kościelnych, by opracowały stosowne dyrektywy, które będą stanowiły pomoc dla kapłanów w pełnieniu ich posługi głoszenia słowa Bożego¹. Ojciec święty Franciszek, w adhortacji apostolskiej o głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie *Evangelii gaudium*, wiele uwagi poświęca kwestii przygotowania przepowiadania słowa Bożego. Jego zdaniem „przygotowanie przepowiadania słowa Bożego jest zadaniem tak ważnym, że należy poświęcić mu dłuższy czas studium, modlitwy, refleksji i kreatywności duszpasterskiej”². *Dyrektorium homiletyczne*, wydane przez Kongregację ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, zwraca uwagę na nadrzędną i wiodącą rolę modlitwy na etapie przygotowania homilii oraz jej wygłaszania: „W przygotowaniu homilii studium jest nieocenione, lecz modlitwa jest nieodzowna. Homilię należy układać i wygłaszać w kontekście modlitwy”³.

Uściślając znaczenie tytułu niniejszej pracy, pragniemy wyjaśnić, że jej przedmiotem będzie nie tyle omówienie kolejnych etapów przygotowania wersji finalnej homilii⁴, ile skupienie się

¹ Por. VD 60.

² EG 145.

³ DH 26.

⁴ Korzystaniu z biblijnych i pozabiblijnych źródeł teologicznych w procesie aktualizacji słowa Bożego oraz w bezpośredniej pracy twórczej nad homilią poświęcił swoje opracowanie J. Twardy, *Aktualizacja słowa Bożego w kanonodziejstwie*, Przemysł 2009.

na tym, co warunkuje te działania, to jest na przygotowaniu warsztatu biblijnego, patrystycznego i liturgicznego. Specjalne miejsce też poświęćmy omówieniu modlitwy homilisty, która stanowi podstawowy fundament przygotowania homiletyczno-retorycznego oraz duchowego.

Podstawą przepowiadania jest cały depozyt słowa Bożego powierzony Kościołowi. Ojcowie Soboru Watykańskiego II, w Konstytucji dogmatycznej o Objawieniu Bożym *Dei verbum* deklarują, że „Święta Tradycja i Pismo Święte stanowią powierzony Kościołowi jeden święty depozyt słowa Bożego”⁵. W dalszych słowach tejże konstytucji, określając rolę Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, stwierdzają: „Jest więc oczywiste, że święta Tradycja, Pismo św. i Urząd Nauczycielski Kościoła, według mądrego Bożego postanowienia, tak ściśle łączą się ze sobą i zespalają, że jedno bez pozostałych nie może istnieć, a wszystkie razem, każde na swój sposób, pod wpływem jednego Ducha Świętego skutecznie przyczyniają się do zbawienia dusz”⁶.

W świetle powyższych wypowiedzi soborowych można określić, że podstawowym źródłem przepowiadania jest cały depozyt słowa Bożego zawarty w Piśmie Świętym i Tradycji oraz wypowiedzi podane w dokumentach Urzędu Nauczycielskiego Kościoła. Homilia jest zawsze wygłaszana w kontekście sprawowanej liturgii. Stąd też teksty liturgiczne i sama liturgia jest również źródłem przepowiadania homilijnego.

Osobną kwestię stanowi rola modlitwy w przygotowaniu homilii. Zdaniem ojców Kościoła i homiletów, modlitwa jest czynnikiem nieodzownym i konstytutywnym w procesie przygotowania homilii i jej wygłaszania.

Na bazie powyższych postulatów rodzi się szereg pytań i wątpliwości, których może niekiedy doświadczać homilista. Pierwsza kwestia wiąże się z interpretacją tekstów biblijnych,

⁵ KO 10.

⁶ Tamże.

opartą wyłącznie na polskim przekładzie. Następną sprawą jest postulat korzystania z dorobku homiletycznego ojców Kościoła, który z reguły jest niedoceniany i pomijany. W homiliach też słabo uwzględniany jest aspekt mistagogiczny, związany z przeżywanym misterium. Ważną kwestią jest rozumienie modlitwy homilisty, która w tradycyjnym ujęciu jawi się jako odmawianie określonych tekstów.

Celem niniejszej pracy będzie zaradzenie wyżej wymienionym trudnościom. Podstawą dobrego przygotowania homilii jest odpowiedni warsztat zaopatrzony w niezbędne pozycje. Pisząc o warsztacie homilisty trafnie określił go G. Siwek, który stwierdził, że „warsztat kojarzy się nieodłącznie z miejscem, w którym coś się wytwarza, względnie ze sposobem, dzięki któremu coś się wytwarza; wytwarza zazwyczaj coś nowego”⁷.

W poszczególnych rozdziałach niniejszej pracy zostaną omówione podstawowe elementy, które winny wchodzić w skład warsztatu biblijnego, patrystycznego i liturgicznego. Chodzi o pozycje fundamentalne, które będą stanowiły swoiście rozumiane *vademecum* homilisty.

Podstawowa kwestia dotyczy analizy tekstu biblijnego. Wartość priorytetową posiadają teksty Pisma Świętego, w szczególności te odczytane podczas liturgii Mszy Świętej, które stanowią podstawowe źródło przepowiadania homilijnego⁸. Należy zaznaczyć, że poprawna interpretacja oraz ukazanie pełnego sensu zakodowanego w przekazie słowa Bożego może dokonać się tylko w oparciu o analizę greckiego oryginału Nowego Testamentu. Warto przypomnieć, że bibliści i filolodzy wypracowali stosowne pomoce naukowe, które ułatwiają korzystanie z tego oryginału. Rozdział pierwszy niniejszej pracy, poświęcony tej problematyce, będzie w głównej mierze miał charakter instruktażowo-informacyjny. Najpierw zostaną omówione mankamen-

⁷ G. Siwek, *Kaznodziejski warsztat*, BK 4 (2002), s. 20.

⁸ Por. KL 35.

ty związane z interpretacją tekstu biblijnego, oparte wyłącznie na polskim przekładzie. Następnie zostaną przedstawione atuty i walory interpretacji bazującej na greckim oryginale. Część końcowa tego rozdziału zaprezentuje podstawowe dzieła wydane przez Oficynę Wydawniczą „Vocatio”, które winny wchodzić w skład elementarnego wyposażenia warsztatu biblijnego homilisty.

Tradycja jest integralną częścią jednego depozytu słowa Bożego powierzonego Kościołowi. Wiarygodnymi świadkami ortodoksyjnej Tradycji oraz jej twórcami są ojcowie Kościoła. Ich doktrynę Jan Paweł II uznaje za fundament i normę nauczania Kościoła. Mając to na uwadze, stwierdza: „Stąd też każde następne głoszenie Ewangelii i nauczanie, jeśli chce być autentyczne, musi być uzgodnione z ich nauczaniem, każdy charyzmat i każdy urząd musi czerpać z żywego źródła ich ojcostwa, każdy nowy kamień dołożony do świętej budowli, która stale rośnie i poszerza się, musi mieścić się w ramach podwalin położonych przez nich i z podwalinami tymi być zespolony”⁹. Homilista, pragnący czerpać z całego depozytu słowa Bożego, w żadnym wypadku nie może się dyspensować od uwzględnienia nauki ojców Kościoła. Wyłączne skupienie się na tekstach biblijnych, prowadzi do błędnego zawężenia, które Jan Paweł II określa mianem „biblicyzmu”¹⁰.

Z powyższych względów, w drugim rozdziale niniejszej pracy zostaną najpierw omówione argumenty przemawiające za potrzebą uwzględnienia nauki ojców Kościoła w przepowiadaniu homilijnym. W swej działalności łączyli oni twórczość teologiczną z posługą duszpasterską. Z tejże racji ich dorobek, złożony w znacznej mierze z homilii i kazań, może być łatwo adaptowany do przepowiadania homilijnego. Zachowała się niezliczona wprost ilość komentarzy, objaśnień i homilii ojców Kościoła do

⁹ Jan Paweł II, List apostolski *Patres Ecclesiae*, Wstęp.

¹⁰ FR 55.

całego Pisma Świętego. By ułatwić korzystanie z tego materiału, wybrano i zaprezentowano podstawowe pozycje, które powinny wchodzić w skład elementarnego wyposażenia warsztatu patrystycznego homilisty. Szczególną uwagę zwrócono na indeksy rzeczowe, zamieszczone w opracowaniach podręcznikowych oraz w wydaniach źródłowych dzieł ojców Kościoła, które w znacznym stopniu mogą ułatwić odnalezienie tekstów tematycznie związanych z przygotowywanymi homiliami.

Homilia, będąc częścią liturgii, jest głoszeniem Chrystusa w środowisku kultu religijnego i znaków liturgicznych. Tym, co odróżnia homilię od innych form nauczania jest jej kontekst liturgiczny. W homilii zatem należy wprowadzić wiernych w celebrowane misterium Chrystusa, gdyż jawi się ona jako pomost między słowem Bożym a wydarzeniem sakramentalnym. Przez to wskazuje ona na Chrystusa, który jest obecny i działa w liturgii. W rozdziale trzecim zostanie ukazany kontekst liturgiczny homilii i jej mistagogiczne ukierunkowanie. Objasnienie znaczenia znaków i gestów przynależących do obrzędów liturgicznych oraz stałych i zmiennych części Mszy Świętej nie powinno prowadzić jedynie do wykładu na temat tych gestów, słów i znaków. Zwrócono uwagę na podstawowy warsztat liturgiczny homilisty, który może ułatwić dostrzeganie w znakach celebracji aktualizację przeżywanego w świętych czynnościach wydarzenia zbawczego.

Modlitwa, zdaniem ojców Kościoła i homiletów, pełni fundamentalną i priorytetową rolę w przygotowaniu dobrej homilii. Określana jako „nieustanne obcowanie z Bogiem”, winna ona poprzedzać przygotowanie homilii, przenikać etap przygotowania homiletyczno-retorycznego oraz towarzyszyć wygłaszaniu homilii. Niezastąpiona i nadrzędna rola modlitwy w przepowiadaniu homilijnym, trudna jest wprost do przecenienia. Z tej racji cały rozdział czwarty niniejszej pracy zostanie poświęcony tematyce modlitwy w kontekście przepowiadania. Ojcowie Soboru Watykańskiego II, doceniając wartość duchowości wschod-

nich ojców Kościoła, w sposób szczególny zalecają studium ich pism: „Dlatego jest bardzo wskazane, by katolicy częściej sięgali do tych duchowych bogactw Ojców wschodnich, które wznoszą całego człowieka ku kontemplacji rzeczy Bożych”¹¹. Kierując się powyższymi wskazaniem, postanowiono omawiany rozdział niniejszej pracy, poświęcony modlitwie, oprzeć na pismach pięciu wschodnich ojców Kościoła: Klemensa Aleksandryjskiego, Orygenesesa, Grzegorza z Nyssy, Grzegorza z Nazjanzu i Jana Chryzostoma. Dla ścisłości należy dodać, że wykorzystano również pisma św. Augustyna, czołowego przedstawiciela Kościoła zachodniego.

Kwestia wstępna, której poświęcono dużo uwagi, dotyczy pierwszej definicji modlitwy chrześcijańskiej: *homilia prós tón theón hé euché*, której autorem jest Klemens Aleksandryjski. Terminem definiens, określającym, czym jest modlitwa (*hé euché*), jest rzeczownik *ὁμιλία* (*homilia*), który przyjmuje następujące znaczenia: 1. przebywanie razem, obcowanie z kimś; 2. obcowanie płciowe; 3. (o filozofach) rozmowa, nauka, wykład; 4. użycie, używanie; 5. towarzystwo, zgromadzenie, grono. Nasuwa się pytanie: które z wymienionych znaczeń aplikować do polskiego przekładu? Tylko szczegółowa analiza kontekstu bliższego i dalszego powyższej wypowiedzi może udzielić wiążącej odpowiedzi. Dzięki takiej analizie sformułowano poprawny przekład przytoczonych słów: modlitwa jest obcowaniem z Bogiem. Należy zaznaczyć, że to „obcowanie” (*homilia*), obejmujące całego człowieka, to jest jego sferę rozumną (intelektualno-mądrościową), wolitywną (etyczno-moralną) oraz emocjonalno-egzystencjalną, należy rozumieć w sensie bardzo szerokim. Na bazie tak interpretowanej definicji modlitwy funkcjonują określenia, odnoszące się do wszystkich władz człowieka, do jego całej natury i egzystencji. Zdaniem cytowanych ojców Kościoła, modlitwa to: „ciągła pamięć o Bogu”; „rozmowa z Bogiem”; „skierowanie się

¹¹ DE 15.

ku Bogu”; „postawa zwrócona ku Bogu”; „przestawianie z Bogiem”; „światło duszy”; „prawdziwe poznanie Boga”; „wpatrywanie się w rzeczy niewidzialne”; „upodobnienie do aniołów”; „postęp w dobru”; „zniszczenie zła”; „głos serca”; „krzyk serca”; „ciągłe pragnienie Boga”.

Homilista praktykujący tak rozumianą modlitwę nieustanną, żyjący ciągle w intymnej zażyłości z Bogiem, napełniony światłem Jego Ducha, będzie w stanie dobrze wypełnić misję przepowiadania słowa Bożego. Dzięki takiej dyspozycji duchowej zostanie wysłuchany, gdy będzie błagał Pana, aby zechciał mu ukazać tajemnicę, jaką zawierają czytane teksty. Im doskonalsze będzie jego „obcowanie” (*homilia*) z Bogiem, tym owocniejsza będzie jego homilia skierowana do wiernych.

ABC – to nie wszystko. To początek i podstawa, to niezbędny fundament, to warunek nieodzowny (*conditio sine qua non*)¹².

¹² W pracy niniejszej autor wykorzystał swoje publikowane wcześniej materiały: E. Wasilewski, *Podstawowy warsztat biblijny homilisty*, SSHT 48 (2015), nr 2, s. 492-501; *Podstawowy warsztat patrystyczny homilisty*, „Studia Pastoralne” 12 (2016), s. 146-160; *Podstawowy warsztat liturgiczny homilisty*, „Liturgia Sacra” 21 (2015), nr 2, s. 383-391; *Związek modlitwy nieustannej z przepowiadaniem homilijnym w świetle przekazów patrystycznych*, RTK 63 (2016), z. 12, s. 131-148.